

Katics Eszter

AZ EURÓPAI IDENTITÁS KÉRDÉSE AZ EURÓPAI FIATALOK KÖRÉBEN

Abstract

This study investigates the presence of the European identity with a particular focus on youth in EU member and candidate states. It introduces the most important theoretical and some of the recent empirical works on the subject, and offers a statistical analysis based on the data of the Eurobarometer survey between 2011-2019. This period involves the time of the migration crisis and the end of the financial and economic crisis, which gives an added value to the research. The empirical findings touch upon the relationship of the national identity and the European identity in the countries in question, and a special focus is made on EU citizenship.

Bevezetés

A mai fiatal, 25 év alatti korosztály számottevő része, a 2004 után csatlakozó országokat leszámítva, már az EU-ba született bele, vagy abban nőtt fel. Ez az uniós népesség jelentős, több mint 110 millió főt kitevő része, és létszáma mellett azért is érdemes foglalkozni velük, mert a közeljövőben valószínűleg meghatározó részük lesz az Európai Unió döntéshozatal alakulására vonatkozóan.

Tanulmányomban elsősorban ennek a korosztálynak az Európai Unióhoz való viszonyát vizsgálom az európai identitás szempontjából. Ennek megfelelően elsőként az európai identitással kapcsolatban született elméleteket járom körbe, majd néhány e témában született empirikus kutatás következtetéseit mutatom be, végül az Eurobarometer felmérések változóival végzek saját statisztikai számításokat, és az így nyert – e korosztályra és a teljes populációra vonatkozó – értékeket elemzem.

Európai identitás: elméletek és empirikus kutatások

Az európai identitás elméletei

Az Európai Unió, mint politikai entitás immáron több mint fél évszázados múltra tekinthet vissza, és időközben felnőtté vált már egy olyan generáció is, amely beleszületett ebbe a politikai közösségbe. Ennek és a tudatos uniós identitásformálásnak vélhetően szerepe van az identitásuk, így az európai identitás alakulásában is.

Az európai identitás a társadalomtudomány egyik fontos témájává pár évtizeddel ezelőtt vált, amelynek háttérében többek között az európai integráció mélyülésével és a bővítéssel kapcsolatos folyamatoknak, valamint a hagyományos nemzetállami keretek fokozatos eróziójának következtében átalakuló közösségi tudatformák állnak (Dér 2005: 125, Örkény – Székelyi 2006: 48). Általánosan hangoztatott nézet, hogy az európai identitás az Európai Unió fontos legitimációs forrása, és ahogy egyre több szupranacionális döntés születik, amelyek egyre szélesebb területet fognak át, úgy válik az identitás is mindinkább fajsúlyosabb kérdéssé (Dixon 2011: 1).

Az egyik leginkább kutatott kérdés az, hogy az európai identitás milyen viszonyban áll a nemzeti identitással. Ez azért is érdekes, mert a felmérések szerint sokan erősen kötődnek a nemzetükhöz és Európához is, de az emberek egy része kizárólag nemzetével azonosul. A két-féle identitás viszonyával kapcsolatban többféle elképzelés él. Van, aki szerint a gazdasági, politikai egységen túl etnikai, nyelvi, kulturális szempontból is sokszínű uniós népesség helyébe egy egységesült közösség lép majd. (Örkény – Székelyi 2006: 48-50, Dér 2005: 126). Egy másik nézet az európai és nemzeti identitás újfajta együttélését valószínűsíti, az etnikai /kulturális identitás felerősödése mellett (Örkény – Székelyi 2006: 48-50). Wessel és Münch a nemzeti identitás „európaizálódásáról” beszélnek, amelynek eredményeképpen az egy új külső kapcsolatokra nyitottabb dimenzióval egészül ki (Dér 2005: 139). Beck és Giddens az Európai Unió és a nemzetállamok egymásrautaltságát hangsúlyozza, és a sokféleség az ő meglátásuk szerint megoldás, nem pedig probléma: a kozmopolitizmus a nacionalizmussal társulva nyitottá teszi a nemzeteket, és elősegíti, hogy azok a kooperációban rejlő hasznokat is kiaknázhassák (Örkény – Székelyi 2006: 50, Beck – Giddens 2005, Beck 2006: 61). Jakubowicz (2011: 290-296) a nacionalista és tradicionalista hangok felerősödésére hívja fel a figyelmet, de nem veti el egy olyan Európa lehetőségét, amelyben a nemzetek különállása és egybefonódása egyaránt lehetséges politikai, és kulturális téren is. Ezt arra alapozza, hogy nemzeti szinten is zajlik a különböző csoportok, érdekek közötti küzdelem, és a nemzeti identitás változékonysága, valamint a kulturális identitás többretegűsége is azt bizonyítja, hogy az egyes identitások (például egyéni, kollektív) új elemekkel is kiegészülhetnek. Az erős nemzeti identitás pedig szükséges az európai népek, mint egyenlő felek közötti együttműködéséhez (Jakubowicz 2011: 290-296). Maier és Risse továbbá azt emeli ki, hogy azért nem lehet homogén az európai identitás, mert különböző nemzeti identitásokkal áll kölcsönhatásban (Maier – Risse 2003: 72). Ehhez hasonlóan, Karolewski szerint az európai identitás egyfajta hibrid identitás, amelyhez kulturális vegyesség is társul, s amely ennél fogva nem valószínű, hogy a nemzeti identitás helyébe lépne (Karolewski 2011: 164-172).

Több szerző szerint az európai identitáshoz – amely sok esetben posztnacionalista – egyfajta általános értékrend köthető. Ez lehet például demokratikus, polgári, liberális értékrend, vagy amelyben a partnerség, nyitottság, közös haszon elve elsődlegesek (Dér 2005: 126, Maier – Risse 2003: 17, Örkény – Székelyi 2006: 51). Vannak szerzők, akik egyfajta habermasi demokratikus alkotmányt, emberi jogokat, jóléti államot, kulturális sokszínűséget, illetve a szociális jogokat, szolidaritást hangsúlyozzák, mint európai értékeket (Maier – Risse 2003: 18, Delanty 1995: 12, Delanty 1996). Mások idesorolják még a pluralizmust, önrendelkezési jogokat, a társadalmi konszenzuseresést és igazságosságot is (Örkény – Székelyi 2006: 48-50). Ezen szerzők szerint az Európai Uniónak, így annak intézményeinek meghatározó szerepe van, és lehet a jövőben is az európai (civil) identitás formálásában.

Az európai identitás, és általában az identitás területi alapokra helyezésének problémás mivoltára világít rá Zakota (2010: 54-58). Ő így ír az Európa-fogalomról: „annyi arcát mutatja, ahány nézőpontból próbáljuk épp megközelíteni és ezek az egymástól gyakran markánsan különböző (földrajzi, történelmi, politikai, eszmetörténeti) értelmezések is folyamatosan változtak az idők során” (Zakota 2010: 55). Habermas a terület helyett a kommunikációt és az egyenlő tagságot tartja meghatározónak a közös identitás kialakulásában (Göncz 2010: 26).

Az európai identitás kapcsán gyakran felmerülő problémának tartják az európai démosz hiányát. Maier és Risse rámutat, hogy míg a politikai és a jogrendszer már létrejött az EU-ban, a szuverén nép viszont még nem (Maier – Risse 2003: 33). Ezzel egyetértve, Dér azt mondja, hogy identitás-szubjektum jelenleg nem létezik (Dér 2005: 126). Akad olyan, aki szerint az európai démosz kialakulhat, és elegendő az is, ha az európai identitás a nemzeti identitás kiegészítője csupán (Maier – Risse 2003: 72).

Több szerző foglalkozott már azzal a kérdéssel, hogy az európai identitás politikai, illetve kulturális jellegű-e. Az európai identitás jellegével kapcsolatos kérdésfelvetésnek alapját az adhatja, hogy az EU, mint civil, politikai közösség elkülöníthető a kulturális értelemben vett Európától (Maier – Risse 2003: 17). Az európai identitás egyesek szerint egyszerre kulturális és politikai, legfeljebb egyik dominánsabb, mint a másik, mások szerint e két kategória elkülönül. Ez utóbbi vélekedés alapján a kulturális identitás a hagyományos európai értékrendhez kapcsolódik, míg a politikai az Európai Unióhoz való lojalitást jelenti (Horváth-Kassai 2011: 97-101). Bruter szintén az identitás két dimenziójáról ír: a kulturális (történelem, etnicitás, civilizációt, örökség, és más társadalmi hasonlóságok) és civil (politikai rendszer) összetevőről (2005: 11-13) - előbbi magyarázza a polgárok Európához, míg utóbbi az EU-hoz való kötődését. Dér álláspontja szerint demokratikus értékrenden alapuló poszt nacionalista politikai identitásról van szó, amely az európai intézményrendszerben realizálódik, ugyanakkor a kultúrának közvetítő, ösztönző szerepet tulajdonít (2005: 126). Kassai és Horváth (2011: 97-101) kiemelt szerepet tulajdonítanak az állampolgári státusznak az európai politikai identitás vonatkozásában, hiszen az egyén ezáltal érzi magát a rendszer részének.

Sokak által vitatott kérdés az is, hogy egyáltalán beszélhetünk-e európai identitásról. Kérdés, hogy távoli cél lehet csupán, vagy a jelenben is lehetséges? Az európai identitás útjában álló akadályok lehetnek a közös kultúra, az egységes nyelv és a közösen megosztott nyilvános szféra hiánya, valamint a történelmi múlt különbözősége. Göncz is az európai országok közötti háborús konfliktusokat, és a közös mítosz hiányát hozza fel ellenérvként (Göncz 2010: 26). Jellemző az a vélekedés, hogy a jelen valóságát a különbségek határozzák meg szinte minden fontos területen - nyelvi, etnikai, vallási, jogi, gazdasági, politikai téren is (Örkény-Székelyi 2006: 51). Risse (Maier – Risse 2003: 4) párhuzamot von a nemzetek és az unió között, tekintve, hogy előbbieket is a történelem során alakultak ki, és az európai egység gondolat is létezett már az EU előtt. Szerinte az európanizáció, az európai integráció és az európai identitások formálódása egymással összefüggésben, együttesen zajlik. Felmerül az is, hogy az európai identitás csupán amolyan státusz identitás, amelyhez nem társulnak viselkedésszerű sajátosságok, ami megkülönböztetné az európaiakat a nem európaiaktól (Karolewski 2010: 73).

Az európai identitás és az európai polgári státusz közötti kapcsolatról ír Karolewski (2011: 2-3), aki szerint a globalizációs folyamatok miatt már tarthatatlanná vált az elképzelés egy homogén és autonóm nemzeti kultúráról és az azzal egybefonódó természetes, organikus nemzetállami politikai hatalomról. Ez azt jelenti, hogy a polgárság (citizenship) és a kollektív identitás egysége felbomlik, de legalábbis a különféle polgárságokhoz más és más kollektív identitás kapcsolódik. Egyes nézetek szerint a politikai közösség működése számára elég olyan politikai jogok megléte, melyek megfelelnek egyetemes, erkölcsi normáknak. Az alkotmányos patriotizmus propagálói úgy tartják, hogy az EU-ban a közös alkotmány megalkotása jelenti a

megoldást a demokratikus deficit problémájára. Azonban, ha a polgárságot szétválasztjuk a kollektív identitástól, akkor csoportok közötti egyezkedések mechanizmusává degradálódik, amelyből hiányzik a tagjainak egyenlőséget biztosító, politikai közösséget összekovacsoló jellege. Ennélfogva több szerző szükségesnek tartja egyfajta összetartozás érzésének, közös értékeknek a meglétét is. Karolewski (2011: 8) úgy definiálja a polgárságot, mint közös tagság a politikai közösségben. Mivel a polgárság az egyént összeköti a politikai közösséggel, így a kollektív identitáshoz is kapcsolódik. Karolewski a polgárság relációs jellegét emeli ki: a polgárság a (1.) polgárok, mint egyenlő aktorok közötti kapcsolat, akik a közösséget alkotják; (2.) polgárok és a politikai hatalom közötti kapcsolat; (3.) jogokból következő kapcsolat, melyek integrálják és ki is zárják a közösségen kívül állókat. A jogok mellett azonban szükséges a kötelezettségekkel járó áldozatvállalás is, amelyeknek alapjául a szolidaritás, lojalitás, és bizalom szolgálnak – ez a polgártársi bajtársiasság teszi lehetővé a széleskörű konszenzus létrejöttét közéleti kérdésekben. A szerző azt is állítja, hogy a kollektív identitás nem része a polgárságnak, de elősegítheti annak létrejöttét, amennyiben a polgárok sokkal inkább figyelembe veszik a politikai közösségbe tartozó többi polgártársukat (Karolewski 2011: 164-172).

Empirikus kutatások fiatalok körében

A következőkben olyan tanulmányok következtetéseit mutatom be, amelyekben a kutatók európai fiatalok körében végzett, illetve demográfiai tényezőket is figyelembe vevő felmérésekre támaszkodnak. A magyar helyzetről beszámolva Göncz (2010: 3) például megkülönbözteti az EU-hoz való viszony szimbolikus (elvi, érzelmi alapú), és a pragmatikus, utilitarista aspektusát. A pusztán pragmatikus elutasítást nevezi puha euroszkepticizmusnak, míg kemény euroszkepticizmusnak tekinti a szimbolikus elutasítást. A magyarokra a puha értelemben vett euroszkepticizmus a jellemző. Míg Európa többi részén a szociodemográfiai tényezők (például nem, életkor, és iskolázottság) is erősen befolyásolták, hogy mennyire érzik magukat az emberek Európához tartozónak, addig Magyarországon 2009-ben, a korábbiakkal ellentétben, ezeknek a szerepe már nem volt tapasztalható (Lengyel – Göncz 2010: 539-542).

Mitchell (2016: 177-198) kutatása 6 uniós ország (Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Spanyolország, Egyesült Királyság) egyetemi diákjai körében végzett felmérésen alapul. Szerinte az Európával azonosulás a haszonelvű változóknál (a tagsággal járó nemzeti költség-haszon; egyéni anyagi előnyök-hátrányok) jobban magyarázza a megkérdezettek körében az EU támogatottságát, illetve e szempontból az Európával azonosulás fontosabb, mint az, hogy valaki európainak tartja magát.

Poláková (2018: 7-21) kérdőíves felmérésével, amelyet 484 (316 nő és 168 férfi) szlovák középiskolás és egyetemista diák körében végeztek, az „Európai vagyok” kifejezés jelentését próbálja meghatározni. Vizsgálja továbbá a fiatalok attitűdjeit az európai identitás elemeit illetően. A válaszadók szerint az európai identitás kialakulásában a következő tényezők fontosak: magas fokú jogvédelem, demokratikus értékek, egységes pénznem, kollektív politikai rendszer, egység a sokféleségben. Ellenben nem tartották fontosnak a közös vallási örökséget és a közös hivatalos nyelv bevezetését. A férfiak fontosabbnak vélik az egységet a sokféleségben és a közös politikai rendszert, mint a nők. Az életkor képezi azonban a legfontosabb változót és a fiatalabbakra az iskola nagyobb befolyást tud gyakorolni az európai

identitás kialakításában. A válaszadók többsége a személyes identitást a nemzeti identitással kapcsolja össze elsősorban, csak másodsorban az európai identitással. Ugyanakkor a kollektív identitásokat, mint egymást kiegészítőket, nem ellentétesnek érzékelik, és az egyének minél inkább szlováknak érzik magukat, annál inkább európainak is, és fordítva (Poláková 2018: 7-21).

Striessnig és Lutz (2016: 305-311) az Eurobarométer nemzeti/európai identitásra vonatkozó, 2006-os és 2013-as adatainak összehasonlítását végzik, és egyben Lutz, Kritzinger, Skirbekk 2006-os *Növekvő európai identitás demográfiája* című tanulmányának előrejelzéseit ellenőrzik. A felhasznált elméleti modell a demográfiai metabolizmus, amelyet Ryder (1965: 843) alkotott meg, és amely tanulmányomban is alapvető jelentőségű. Szerinte az egyének kialakult vélekedései nemigen változnak, ezért a társadalmi átalakulás motorja az új generációk megjelenése. Lutz figyelembe veszi az életút során végbemenő változásokat is, lazítva a merev kohorsz determinizmusán a modellnek. Az európai identitás kapcsán megkülönbözteti az érzelmi kötődéssel szemben a haszonelvű megítélést. A szerző az affektív, érzelmi dimenziót nevezi európai identitásnak. A tanulmány pozitív kohorsz hatásról, növekvő mértékű többszörös identitásról/európai identitásról számol be. A fiatal kohorszok szerintük másképp szocializálódnak, és a többszörös identitás fennmarad idősebb korukban is. A kohorszok közötti eltolódás a többszörös és az európai identitás irányába kisebb 2006 és 2013 között, mint 1996 és 2006 között. A 15-24 évesek körében a vártnál valamivel alacsonyabb a növekedés, és időszakos hatások szerepe figyelhető meg az identitásuk képződése során. A 35 felettek körében viszont, akikre a kialakult, stabil identitás a jellemző, a várakozás szerint alakult a trend. Összességében az adatok azt mutatják, hogy az európai népesség egyre inkább európai beállítódású a gazdasági és politikai nehézségek ellenére is. A szerzők megállapítják, hogy a kisebb eltérések ellenére a demográfiai metabolizmus modell prediktív képessége alapján véve jó (Striessnig – Lutz 2016: 305-311).

Fomina (2017: 141-165) szerint ugyan a fiatalok között magasabb az unió támogatása, az euroszkepticizmus jelenléte ebben a korosztályban is érzékelhető. A tagságot egyik leginkább támogató országban, Lengyelországban, az euroszkeptikus nézetek mögött e korcsoportban a nemzeti identitás, szuverenitás, és a nemzeti érdekek féltése áll. Így sokak számára például egyfajta differenciált integráció gondolata, annak valamely formája az elfogadható út. Fomina e gondolat szószólóinak mozgatórugóit így fogalmazza meg: *”hogyan húzzunk minél nagyobb hasznot az Unióból úgy, hogy minél kevesebbet adjunk vissza, és elkerüljük Brüsszel vagy Berlin kivetéseit”*. A szerző kiemeli a hazai politikai környezet erős hatását, főként a radikalizálódó politikai diskurzus, euroszkeptikus retorika szerepét, melyre a politikailag kevésbé „képzett” fiatalok sok esetben fogékonyabbnak bizonyulnak. Ugyancsak megfigyelhető euroszkepticizmus és xenofóbia kapcsolata, a más kultúrától való félelem és azzal szembeni ellenségesség.

2016-ban 1351 fiatal (18-30 év közötti) brit felnőtt körében végeztek felmérést azok társadalmi-politikai attitűdjeiről, és az EU-tagságról alkotott nézeteiről. E felmérés szerint mindössze 25% szándékozott a kilépés mellett szavazni. A 18-24 év közöttiek mintegy háromnegyede végül a bennmaradásra szavazott, ezzel szemben a 65 év felettek 60% -a kilépésre voksolt, a nagyobb nemzeti szuverenitást támogatva. A kulturális diverzitásról

negatív véleménnyel volt a kilépni akarók 46 %-a, a másik csoportban ez csak az emberek 6.4%-ára volt jellemző. A kilépők sokkal kevésbé bíztak a tanárokbán és az akadémikusokban, ellenben jobban bíztak a politikusokban. A vizsgált adatok alapján a szerző szerint egy tipikus kilépéspárti profilja így határozható meg: „*férfi, alacsonyabb szocioökonómiai státusú, negatív színben látja a kulturális sokféleséget, és a bevándorlás ügyét tekinti a legfontosabb politikai kérdésnek jelenleg az ország életében*” (Ehsan 2016: 5).

A 2019-es Eurobarometer felmérés eredményeiből kiderül, hogy a fiatalok tartják magukat legnagyobb részben az EU polgárának, és korban előrehaladva az egyes korcsoportokban (15-24; 25-39; 40-54; 55+) egyre kevesebb válaszadó gondolta így (78%-73%-72%-62%). Elkülönül tehát egy „középső korosztály”, és egy attól eltérő gondolkodású fiatal, illetve idősebb generáció. Ezeknek az adatoknak az értelmezéséhez is felhasználható a fentiekben leírt demográfiai metabolizmus elmélete.

Az európai identitás és nemzeti identitás kérdéskörébe vág annak vizsgálata, hogy az emberek szerint mennyi a közös az EU lakosságában, illetve a saját országának népességében. Az első kérdésről a megkérdezettek kis többsége úgy vélte, főként a fiatalok, hogy sok a közös – az EU28 -as átlag 51% volt. A saját nemzetre vonatkozóan a megkérdezettek jelentős része (70%) korosztálytól függetlenül azt gondolta, hogy sok a közös. Mindez összhangban áll a korábban említett kutatási eredményekkel, amelyek az emberek azonosságtudatára, annak európai és nemzeti vetületére vonatkoznak. Ugyancsak egybecseng azzal is, hogy a kulturális diverzitást sokan az EU egyik alapvető vonásának tekintik.

Amellett a kérdés mellett, hogy mennyire azonosulnak az EU-val az emberek, az is fontos, hogy mit tudnak róla, vagyis mivel is azonosulnak, illetve mit is utasítanak el. Utóbbira ismert példa, hogy a Brexit után a leggyakoribb Google keresés tárgya a Mi az EU? kérdés volt. A 2019-es rendhagyó Eurobarometerben például arra kérdeztek rá, vajon hányan tudják, hogy az európai parlament képviselőit közvetlenül a tagállamok választják. E kérdésben a 15-24 és 25-39 éves korosztály volt a legkevésbé tájékozott, 52 és 54%-uk tudta csak a választ. (Europeans 2019: 111-134).

Elemzés: uniós kötődés és európai polgárság

Módszertan

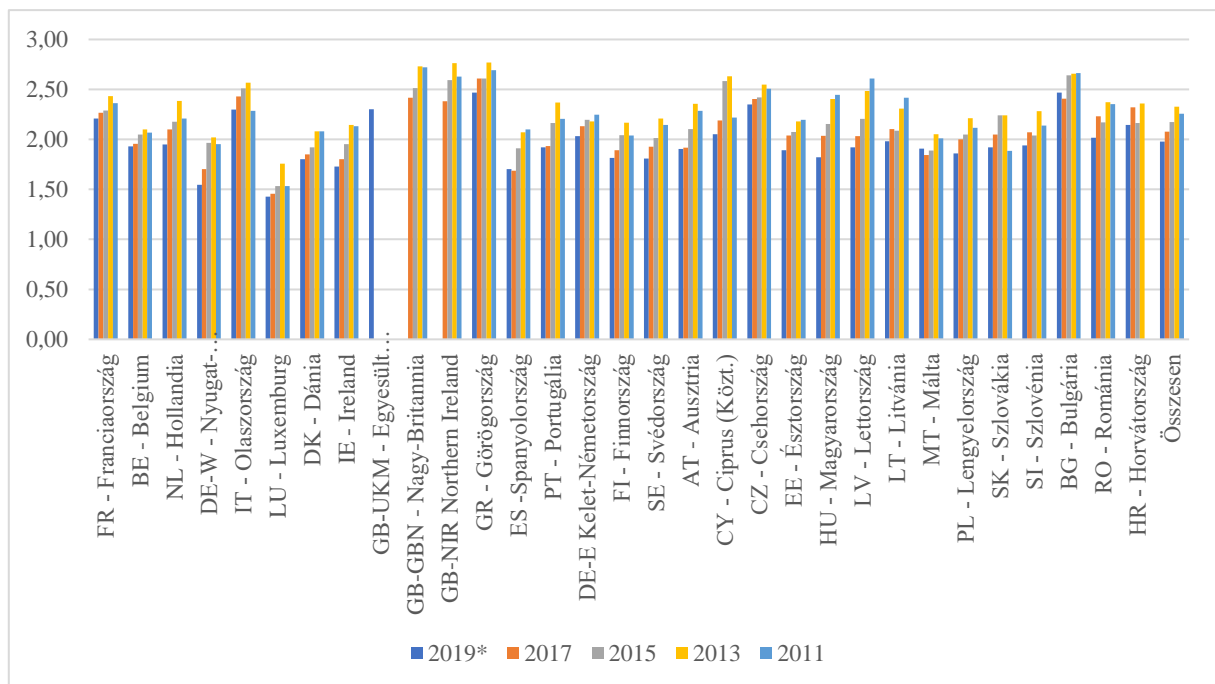
A tanulmányom fő kérdéseinek vizsgálatához az Eurobarometer (EB) adatait használtam fel. Az Eurobarometer az Európai Bizottság és más európai intézmények megbízásából 1974 óta végzett közvélemény-kutatás a tagállamok, illetve tagállam jelöltek lakossága körében. A kérdőívek lekérdezése országonként körülbelül ezer fő személyes megkeresése útján történik, minden alkalommal új mintákon. Az évente lezajló Standard EB-ben a közvélemény EU-val, annak intézményeivel, uniós politikákkal kapcsolatos attitűdjeiről kérdeznek.

Elemzésemhez a Standard EB 2011-es, 2013-as, 2015-ös, 2017-es, és 2019-es tavaszi vagy őszi felmérés egyikének adatait használtam fel, amelyekhez a hozzáférést a Gesis Leibniz Institut für Sozialwissenschaften biztosította. Az elemzésre kerülő adatok körének meghatározásában jelentős szerepe volt, hogy a közelmúltra vonatkozóan nyerhessünk képet, és a főbb európai események (gazdasági válság, migrációs válság) hatásait is figyelemmel

kísérhessük elemzésem tárgykörében. Az itt felsorolt években a kutatási cél szempontjából fontos változók megléte, a kérdésfeltevés és válaszlehetőségek egyezősége volt a jellemző. Az adatfelvétel és a kialakított adatbázis területi sajátosságaiból is következik, hogy Kelet és Nyugat-Németországra vonatkozóan külön értékek kerültek kiszámításra. Az Egyesült Királyság egészére összesített adatok csak 2019-ben álltak rendelkezésre, míg a többi év esetében Nagy-Britannia és Észak-Írország külön szerepel. Az adatokat IBM SPSS statisztikai programmal dolgoztam fel, leíró statisztikai számításokat végezve azzal.

Eredmények

1. ábra: Mennyiben érzik magukat az emberek az EU polgárának 2011-2019 között (teljes lakosság)

Forrás: saját számítás, Eurobarometer 2011,'13,'15,'17,'19.

Ebben a fejezetben a fent említett számítások útján nyert adatok elemzésével kívánok foglalkozni az EU-hoz/országához kötődést és az uniós polgári azonosságtudatot vizsgálva. Tekintve, hogy e tanulmány keretein belül nem vállalkozhatok a tagállamok mindegyikéről részletes képet felrajzolni, inkább arra törekszem, hogy a fiatalokra és a teljes mintára vonatkozó adatokban rejlő tendenciákra, főbb azonosságokra, különbözőségekre, illetve általános vonásokra és figyelemreméltó egyedi esetekre felhívjam a figyelmet. Próbálok választ kapni arra, hogy a demográfiai metabolizmus kapcsán született kutatási eredményekkel összhangban állnak-e majd a kapott értékek, és az említett változókra vonatkozóan nyert értékek összehasonlítására is sort kerítek. Az adatok mögött rejlő okok teljes körű és mérésekre támaszkodó magyarázatára nem törekszem, sokkal inkább gondolatébresztő felvetésekkel igyekszem szolgálni.

Az elemzett öt adatfelvételkor az embereket megkérdezték, hogy mennyire érzik magukat az EU polgárainak. A megkérdezettek négy állítás közül választhattak. Az 1-es jelentette, hogy teljes mértékben EU polgárnak érzik magukat, a 4-es pedig azt, hogy egyáltalán

nem²⁶. Ezeknek a válaszoknak a teljes mintára (1. ábra) és a 15-24 évesekre (2. ábra) vonatkozó országonkénti bontásban számított átlagait elemzem a következőkben.

A magukat leginkább uniós polgároknak a teljes mintában a luxemburgi válaszadók érezték, függetlenül az EU-t érintő válságoktól. Az uniós átlagnál minden évben pozitívabb eredmények születtek a különböző régiókba tartozó, nagyjából régi tagországban (belgák, nyugat-németek, dánok, írek, spanyolok, finnek, svédek), és némelyik újban (észtek, máltaiak, lengyelek, szlovének). Magyarországon 2011-ben és 2013-ban is kedvezőtlenebb a helyzet. A válaszok uniós átlaga 2013-tól fokozatosan javult, de a legrosszabb évben is elérte a 2,33-as értéket. A magukat legkevésbé EU polgárnak érzők csoportja ugyancsak vegyes mind a belépés időpontja, mind a régió tekintetében. Bulgária, Görögország, Nagy-Britannia, Észak-Írország, Csehország, Olaszország és Franciaország - egyes években a ciprusiak, lettek is - emelkedik ki negatív értelemben.

A 25 év alatti fiataloknál ez a sor annyiban módosul, hogy a bolgárok csak 2011-ben és 2017-ben adtak az átlagosnál negatívabb válaszokat. A 25 év alatti fiataloknál a „listavezetőnek” szintén Luxemburg számít, a többiek csoportjából azonban az írek kiesnek, a szlovákok pedig bekerülnek oda. Szemmel láthatóan a mért adatok sokkal hektikusabb eredményeket hoztak a fiatal generációnál. Az EU-28 átlagát nézve a fiatalok esetében a legkedvezőtlenebb eredmények 2011-ben születtek, illetve a javulás 2017-ben több nemzet esetében meg is akadt. A teljes lakosságnál és a fiataloknál megegyezett az összesített átlag 2017-ben (2,08). Ez annak tudható be, hogy a 2017-es év is kiugróan negatívnak számított számos ország fiataljai esetében (bolgároknál, litvánoknál, cseheknél, briteknél, olaszoknál és leginkább a görögöknél). A különböző évek igen nagy hullámzást hoztak például a balti államokban, így a litvánoknál, és a letteknél. Összességében azonban a fiatal korosztályban kedvezőbb válaszok születtek, mint a teljes mintában. Magyarországon a javuló tendencia töretlen volt a teljes minta és a fiatalok esetében is.

Az Európai Unióhoz, és a nemzetükhöz való kötődésről is megkérdezték az embereket, 2013-tól ráadásul az EU tagállamok mellett „külső”, tagjelölt országokban is. A 4-es skálán a legerősebb kötődést az 1-es jelentette, míg a kötődés hiányát a 4-es.²⁷ A fentiekben leírtakhoz hasonló módon nyert értékeket elemzem e két változó esetében is. A teljes minta eredményei alapján elmondható, hogy a kétféle (nemzethez, és EU-hoz) kötődés mértéke között jelentős a különbség valamennyi állam esetében. A legnemzetibb érzületről Dániában, Görögországban, valamint Cipruson, Bulgáriában tanúskodnak az adatok²⁸. Az országukhoz legkevésbé kötődők közé Csehország, Szerbia és Észak-Írország válaszadói tartoznak, amit a politikai helyzet is

---

²⁶ For each of the following statements, please tell me to what extent it corresponds or not to your own opinion. You feel you are a citizen of the EU 1=Yes, definitely 4=No, definitely not

²⁷ Please tell me how attached you feel to... Country/EU. 1=very attached 4=not at all attached.

²⁸ Nemzethez kötődés szélsőértékei az említett nemzeteknél a vizsgált években: DK 1,10 -1,17; GR 1,17-1,25; CY 1,18-1,36; BG 1,25-1,32.

magyarázhat²⁹. A nemzethez kötődés tekintetében kisebb eltéréseket lehet csak felfedezni a négy év során, szemben az uniós kötődés kapott értékeivel. Az unión kívüliek közül a törökök rendelkeztek a leginkább nemzeti érzülettel, és egyben Szerbia után jönnek a sorban, mint az EU-hoz legkevésbé kötődők³⁰. Az EU-hoz kötődést illetően valamennyi ország közül a legnegatívabbnak számítanak a szerbek, a többi „külső” állam átlagértékei azonban - ha nem is kedvezőek - nem számítanak negatív irányba kirívónak uniós mércével mérve. Az EU-hoz való kötődését tekintve pozitív irányban egyértelműen kiemelkedik Luxemburg, de folyamatosan jó eredmények születtek Belgiumban, Nyugat-Németországban, Spanyolországban, Magyarországon, Lettországon, Máltán, és Lengyelországban is, azaz a legtöbb régióban találunk rá példát³¹. A legkevésbé kötődők közé sorolhatóak az unión belül a ciprusiak, az északírek, a britek, de tartósan mind a négy év során rossz eredmények születtek a csehek körében is. A finnek és hollandok is viszonylag kedvezőtlen válaszokat adtak³². Azt láthatjuk, hogy az EU-hoz kötődésben érvényesül egy pozitív irányú tendencia, hiszen 2013 után fokozatos javulás látható³³. Ez a pozitív sorozat megtörik több újonnan csatlakozott országban³⁴, és csak egyetlen régi nyugati tagállamban, Ausztriában.

A 15-24 éves válaszadók esetében a nemzethez kötődés mértékében nagyobb ingadozások voltak az évek során, mint a teljes mintában. Érdekes módon ebben a részmintában inkább a nemzethez kötődés terén lehet számos országban pozitív tendenciáról beszélni, de az egyes országok szintjén vannak ettől eltérések. Az is látható, hogy a fiataloknál a nemzethez kötődés terén kevésbé stabilok az értékek, főként a 2013-as és 2015-ös adatok térnek el negatív irányba³⁵. A 2017-es és 2019-es év értékei nagyon hasonlóak, és többnyire pozitívabb eredményeket hozott néhány ország kivételével - pl. Belgiumban, Spanyolországban, Csehországban³⁶. Az EU28-as átlag e két évben nagyon hasonlít a teljes minta átlagaira. A leginkább nemzeti érzületű nációk ugyanazok, mint a teljes mintában. A fiataloknál a legrosszabb eredmények kapcsán is sokkal inkább a nemzethez kötődésről beszélhetünk, mint a kötődés hiányáról. Az EU-hoz kötődésről is elmondható, hogy a fiataloknál kapott eredmények nagyobb változékonyságot mutatnak, így teljesen egységesnek mondható

---

²⁹ Nemzethez kötődés szélsőértékei az említett nemzeteknél a vizsgált években: CZ 1,69-1,79; SR 1,75-1,88; GB-NIR 1,81-2,05.

³⁰ Nemzethez kötődés szélsőértékei Törökországnál a vizsgált években: TR 1,31-1,38. EU-hoz kötődés szélsőértékei az említett két országnál: TR 2,67-3,13; RS 3,06-3,25.

³¹ EU-hoz kötődés szélsőértékei az említett nemzeteknél: LU 1,91-2,24; BE 2,30-2,38; DE-W 2,00-2,41; ES 2,10-2,50; HU 2,12-2,42; LV 2,00-2,45; MT 2,20-2,51; PL 2,04-2,36.

³² EU-hoz kötődés szélsőértékei az említett nemzeteknél: CY 2,46-3,05; GB-NIR 2,64-3,06; GB-GBN 2,65-2,99 és UK 2,58; CZ 2,76-2,84.

³³ Az EU28 átlagai az EU-hoz kötődés tekintetében: 2,64 (2013); 2,54 (2015); 2,42 (2017); 2,33 (2019).

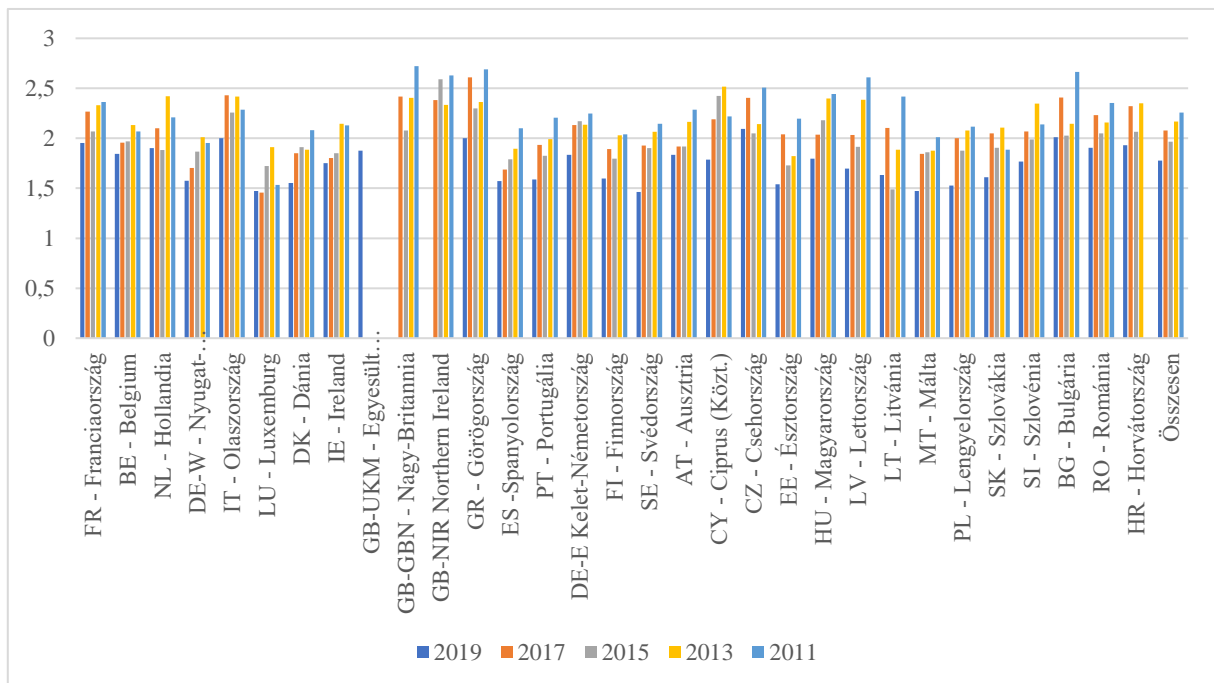
³⁴ Bulgáriában, Romániában, Szlovákiában, Csehországban, Máltán.

³⁵ Az EU28 átlagai a nemzethez kötődés tekintetében: 1,74 (2013); 1,66 (2015); 1,46 (2017); 1,45 (2019).

³⁶ A nemzethez kötődés értékei 2017/2019-ben az említett országokban: BE 1,79/1,77; ES 1,70/1,63; CZ 1,69/1,69.

tendenciáról nincs szó, jóllehet az EU28 átlagában és számos országnál megjelenik a pozitív irányú változás³⁷. Ebben a korosztályban a 2017-es évet leszámítva átlagosan kedvezőbbek az adatok. Az EU-hoz kötődés mértéke a fiatalok körében is Luxemburgban volt a legerősebb, azonban itt még pozitívabban voltak az eredmények. Ennek következtében a kétféle kötődés tekintetében igen kicsi a különbség a luxemburgi fiatalok körében³⁸. Az EU-hoz legkevésbé kötődők közé zömmel ugyanazok az országok sorolhatóak, mint a teljes mintánál. A Brexit szempontjából is érdekes, hogy a brit fiatalok a 2015-ös, de leginkább a 2019 - es évben - itt már az Egyesült Királyság fiataljai együtt - pozitívabb válaszokat adtak, mint ami a teljes mintát jellemezte³⁹. Ha azokat az országokat nézzük, ahol a fiatalok nagy munkanélkülisége jellemző volt, akkor is nagy különbségeket láthatunk például a spanyol és a holland, brit értékekben, ami több tényező együttes figyelembevételét indokolja⁴⁰.

2. ábra: Mennyiben érzik magukat a 15-24 évesek az EU polgárának 2011-2019 között?

Forrás: saját számítás, Eurobarometer 2011,'13,'15,'17,'19.

Az újabb számításokhoz a kötődés mértékét (EU-hoz/országhoz) tekintve a következő két kategória került kialakításra, amely révén a válaszadók százalékos megoszlását kaptuk: 1. kötődők 2. nem kötődők. A teljes mintában kiemelkedő, 98% feletti a hazához kötődés a

³⁷ Az EU28 átlagai az EU-hoz kötődés tekintetében: 2,54 (2013); 2,46 (2015); 2,42 (2017); 2,19 (2019).

³⁸ A nemzethez/EU-hoz kötődés értékei Luxemburgban: 1,82/2,28 (2013); 1,77/2,13 (2015); 1,59/1,95 (2017); 1,46/1,79 (2019).

³⁹ Az EU-hoz kötődés értékei a brit fiataloknál: GB-GBN 2,47 (2015); GB-UKM 2,37 (2019).

⁴⁰ Az EU-hoz kötődés értékei az említett országokban 2013/2015-ben: ES 2,47/2,10; NL 2,81/2,60; GB-GBN 2,81/2,47.

görögöknél és a dánoknál, amelyeket a nagy válaszadási arány is jellemez⁴¹. A hazához kötődők aránya a spanyolok és a belgák⁴² esetében kisebb, mint a legtöbb uniós országban, mindezt magyarázhatja a régiók erőteljes autonómiára törekvése, széthúzása, amely miatt az egész ország iránti kötődés sokakban másodlagossá válhat, esetleg meg is kérdőjeleződhet. A politikai helyzet negatív befolyásoló hatása érződhet Észak-Írországon is⁴³. Több tagállamban a gyengébb eredmények a 2013-as évben születtek, ha az országhoz kötődést nézzük, de az eltérések lényegesen kisebbek, mint az uniós kötődés esetében. Az EU-hoz kötődésnél a 2015-ös év is negatívnak számít, és látványos különbségek vannak az első két és az utolsó két vizsgált év között a százalékos arányokat tekintve sok tagállamban. Nyugat-Németországban például 54,2%-ról (2015-ben) 72,9%-ra (2017-ben) nőtt a kötődők aránya, ennek háttérében állhat a 2015-ben csúcspontú migrációs válság sokkja, és az azt követő megkönnyebbülés, amelyet főként a migrációs hullám enyhülése válthatott ki. Érdekes megjegyeznünk, hogy Kelet-Németországban is megfigyelhetők eltérések, azonban ezek korántsem voltak ilyen drasztikusak, és itt végig alacsony marad a kötődők aránya⁴⁴. Spanyolországban is a nyugat-némethez hasonló változás észlelhető⁴⁵. A máltai adatok annyiban különlegesek, hogy a 2017-es javulást körülbelül ugyanakkora, 8%-os visszaesés követe a 2019-es évben⁴⁶. A ciprusiak körében igen alacsony volt a válság éveiben azok aránya, akik erősen kötődnek az EU-hoz (kb. 22-24%), de itt is egy jelentős pozitív változás következik be 2017-től.⁴⁷ Érdekes, hogy a nem tagállam Törökországban a 2019-ben elérte a 38%-ot azon válaszadók aránya, akikben erős kötődés élt, Albániában pedig a legrosszabb arány is 50% feletti. Ezen országok esetében persze a kötődés mögött más tartalmak húzódnak, például egyfajta odatartozás utáni vágyakozás. A híresen euroskeptikus cseh lakosok között például a kötődők aránya többször is ez alá süllyedt⁴⁸. Az EU-hoz kötődés terén még azonos régióba tartozó országok esetében is igen eltérő arányszámokat találunk. Erre példa a balti országok esete, ahol a litvániai és lett kötődők csoportarányában 16-18%-os növekedés következik be 2013 és 2019 között⁴⁹. Ezzel szemben az észteknél a négy évben az arányok változása alig haladja meg a 8%-ot⁵⁰.

---

⁴¹ Az országhoz kötődők arányának szélsőértékei az említett országokban %-ban: GR 98,2-99,3; DK 97,5-99.

⁴² Az országhoz kötődők arányának szélsőértékei az említett országokban %-ban: BE 83,9-87,3; ES 83,2-88,4.

⁴³ Az országhoz kötődők arányának szélsőértékei Észak-Írországon (2017-ig van adat) %-ban: 70,2%-80,4%.

⁴⁴ Az EU-hoz kötődők arányának szélsőértékei Kelet-Németországban %-ban:46,4-51,2.

⁴⁵ Az EU-hoz kötődők arányának alakulása Spanyolországban %-ban:49,0 (2013); 55,8 (2015); 70,8 (2017); 68,8 (2019).

⁴⁶ Az EU-hoz kötődők arányának alakulása Máltán %-ban: 51,0 (2013), 58,8 (2015) 67,2 (2017), 59,0 (2019).

⁴⁷ Az EU-hoz kötődők arányának alakulása Cipruson %-ban: 24,5 (2013); 22,4 (2015); 37,8 (2017); 50,7 (2019).

⁴⁸ Az EU-hoz/országhoz kötődők arányának szélsőértékei Csehországban %-ban: 33,7-38,9/88,5-90,4.

⁴⁹ Az EU-hoz kötődők arányának (%) szélsőértékei a litvánoknál és a letteknek: LT 38,3-56,3; LV 56,3-72,8.

⁵⁰ Az EU-hoz kötődők arányának (%) szélsőértékei az észteknél: EE 44,2-52,5.

Ha a hazához kötődést nézzük, akkor talán valamelyest nagyobb a hasonlóság a 15-24 évesek és a teljes minta között, mint az EU iránti kötődést tekintve. A két mintára jellemző százalékarányok közötti különbségek és a fiataloknál az éves adatok közötti elmozdulás is általában mérsékeltebb a változó esetében⁵¹. Az Európához kötődés tekintetében nagyon vegyes képet mutatnak az adatok, ha a százalékos arányokat figyeljük. A fiatalok körében elsősorban Dél-Európában, illetve Közép és Kelet-Európában magasabb a kötődők aránya, mint a teljes mintában, de kivételek itt is akadnak. E korcsoportban arra is van példa, hogy végig elmarad a kötődő csoport aránya a teljes mintás adatokkal összehasonlítva, és arra is, hogy stabilan sokkal magasabb arányúak. A portugáloknál éppen a válságok idején magas az unióhoz erősebben kötődők aránya⁵². A magas vagy alacsony arányú nemzeti kötődéshez gyakran, de nem minden esetben társul ellentétes, tehát alacsony vagy magas arányú európai uniós kötődés - ld. görögök és a hollandok⁵³. Azonban a klasszikus esetben, mint például a brit fiataloknál, az EU-hoz kötődők aránya magasabb a teljes mintában láthatónál, a hazához kötődőké pedig alacsonyabb - akár több, mint 10%-kal⁵⁴. Persze ennél kisebb mértékű eltéréseket is tapasztalhatunk - ld. franciák⁵⁵.

A polgári azonosságtudatra vonatkozó válaszok alapján is két kategóriát hoztam létre: 1. EU polgárának érzi magát 2. nem érzi EU polgárának magát. Ezúttal is a teljes mintára (3. ábra), és a 15-24 éves (4. ábra) korosztályra végeztem el a számításokat, hasonlóan az előzőekben leírtakhoz. A magukat uniós polgárnak érzők csoportja jellemzően a 2013-as évben volt a legkisebb főként Nyugat-Európában (dánok, írek kivételével) és több déli országban, valamint a közép és kelet-európai államok egy részében is. A keleti régió másik részében 2011-ben volt a legalacsonyabb az ebbe a csoportba tartozók számaránya. A legjobb eredményeket pedig a 2019-es év hozta, ez alól csak néhány ország jelentett kivételt - például Málta, Spanyolország, Bulgária.

A vizsgált években viszonylag nagy ingadozásokat, gyakran 10%-os eltéréseket lehet megfigyelni, 2011/2013 után pedig sok államban fokozatosan növekvő tendenciát mutat az említett csoportba tartozó válaszadók számaránya.

---

⁵¹ Belgium közel 19%-os ingadozásával példa a kivételre, itt az országhoz kötődők arányának (%) szélsőértékei: 71,9-90,7 Ez a teljes mintánál a következő volt: BE 83,9-87,3.

⁵² Az EU-hoz kötődők arányának (%) alakulása Portugáliában: PO 60,6 (2013); 68,9 (2015); 56,1 (2017); 64,9 (2019).

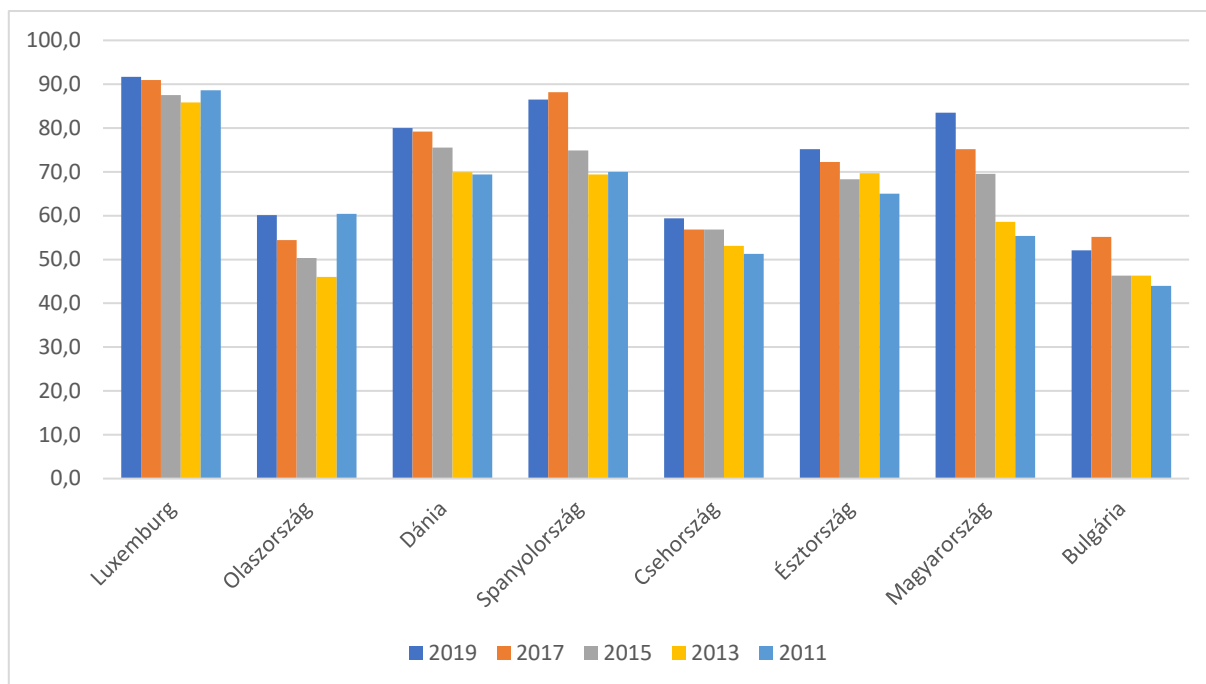
⁵³ Az EU-hoz/országhoz kötődők aránya (%) az említett országokban: NL 34,4/80,2 (2013); 39,7/76,5 (2015).

38,6/79,5 (2017) 53,5/76,1 (2019) és GR 44,2/95,6 (2013) 46,8/96,4 (2015) 49,4/95,4 (2017) 56,6/98,7 (2019).

⁵⁴ Az EU-hoz/országhoz kötődők aránya (%) Nagy-Britanniában és az Egyesült Királyságban a fiataloknál: GB-GBN 33,3/76,9 (2013); 50/86,8 (2015); 52,7/80,0 (2017) GB-UKM 59,8/74,6 (2019) Ugyanez a teljes mintában: GB-GBN 27,8/89,3 (2013); 38,2/92,3 (2015); 42,3/91,9 (2017) GB-UKM 47,0/86,8 (2019).

⁵⁵ Az EU-hoz/országhoz kötődők aránya (%) Franciaországban a fiataloknál: FR 50,0/87,5 (2013); 57,3/84,3 (2015) 59,5/83,5 (2017); 67,7/89,2 (2019) Ugyanez a teljes mintában: FR 49,1/93,3 (2013); 55,6/95,0 (2015) 56,9/93,1 (2017); 57,1/92,7 (2019).

3. ábra: Az EU polgárának érzi magát 2011-2019 között (teljes lakosság) (%)⁵⁶

Forrás: saját számítás, Eurobarometer 2011,'13,'15,'17,'19.

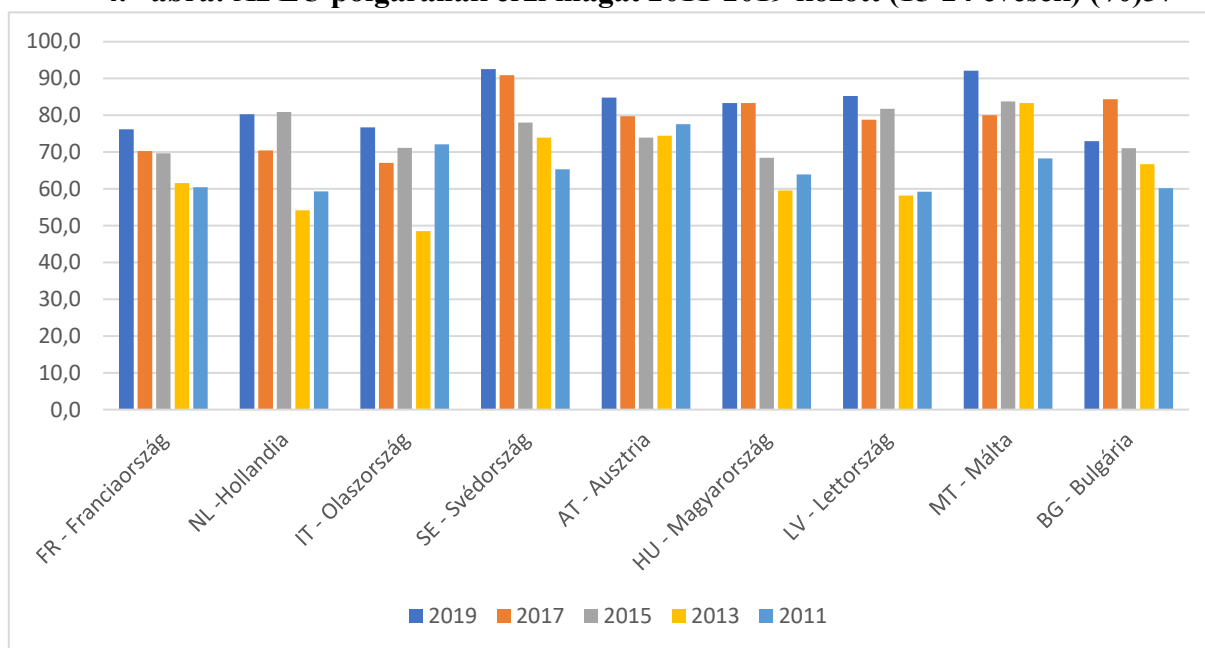
Általában elmondható, hogy a 15-24 évesek között a magukat EU polgárnak érzők aránya nagyobb mint a teljes mintában. A fiatal korcsoportban a teljes mintában tapasztalhatóknál is nagyobb ingadozások figyelhetők meg az évek során. Előfordul, hogy ezek mértéke meghaladja a 20%-ot is (például a hollandoknál, olaszoknál, letteknel, magyaroknál), tehát ez a jelenség nem köthető régiókhöz. Ha az okokat kutatjuk, akkor gondolhatunk a fiatalabb korosztály még formálódóban, kialakulóban lévő egyéniségére, amely a meggyőződéseiben is kifejezésre jut, vagy a fiatalokat különösképp erősen sújtó válságra. Ez utóbbira utalnak a válság éveiben mért csoportarányok. Akárcsak azt a teljes mintában láthatjuk, itt is jelentkezik egy fokozatos növekedés bizonyos országokban, azonban ez korántsem általános. A teljes mintában mért 2019-es évi visszaesés Bulgária esetében a fiataloknál is megfigyelhető, Máltában viszont a magukat EU polgárnak érzők aránya eléri a 92%-ot.

Érdeemes egy pillantást vetni az EU-hoz kötődők arányszámaira is e változóval összefüggésben. Luxemburgban a két változónál a százalékos arányok összhangját láthatjuk, az 1. kategóriába tartozók 80-90%-os arányt tesznek ki mind a két esetben. A két változó értékei bizonyos esetekben mintha valamelyest együtt mozognának, de az EU-hoz kötődők csoportja

⁵⁶ A 3. ábra azoknak a százalékos arányát mutatja országonként, akiket a válaszuk alapján az első kategóriába (EU polgárának érzi magát) soroltunk.

sokszor számottevően eltér, még hozzá kisebb arányú, mint a magukat EU polgárnak érzők csoportja.

4. ábra: Az EU polgárának érzi magát 2011-2019 között (15-24 évesek) (%)⁵⁷

Forrás: saját számítás, Eurobarometer 2011,'13,'15,'17,'19.

Összegzés

A szakirodalomban vegyes nézetek élnek a nemzeti és az európai identitás kapcsolatáról. Bizonyos szerzők egy egységesült közösség létrejöttét vetítik előre, és a nemzeti identitás helyébe lépő európai identitás kialakulását várják. Többek szerint a nemzeti és európai identitás egymás kiegészítői, és szimbiózisuk a reálisabb - és valaki szerint jobb is -, már csak a kulturális sokféleségből adódóan is. E sokféleség akadályként és pozitív tényezőként is felmerül. Az összekötő kapocs a közös európai identitáshoz sokak szerint egyfajta közös értékrend. Az európai identitás kulturális és politikai/civil dimenzióját is megkülönböztetik, és utóbbihoz kapcsolódik az állampolgárság. A polgárság és identitás kapcsolatára világít rá az a vélekedés, miszerint a polgári státusz összeköti az embereket a politikai közösséggel, így az elősegítheti az identitás létrejöttét. A demográfiai metabolizmus elmélete szerint a kohorszok másképp szocializálódnak, és ez kihat az identitásuk alakulására is. Ennélfogva a fiatalokban az európai beállítódás erősebb, mint az idősebb generációkban, ugyanakkor időszakos hatások befolyással vannak a még formálódó személyiségükre, meggyőződéseikre - 35 éves kor fölött ezek azonban

⁵⁷ A 4. ábra azoknak a 15-24 év közöttieknek a százalékos arányát mutatja országonként, akiket a válaszuk alapján az első kategóriába (EU polgárának érzi magát) soroltunk.

már kevésbé változnak. Mindez összefüggésbe hozható azzal, ahogy Risse az európai identitás formálódásának történelmi aspektusát hangsúlyozta, és az elméletre tekinthetünk úgy is, amely e folyamatnak a demográfiai vetületét, illetve mechanizmusát írja le.

A kapott százalékos arányok arra utalnak, hogy a kétféle identitás kiegészítheti egymást, hiszen sokakban a nemzeti és az EU-s kötődés együttesen jelen van. Ugyanakkor olyanok is vannak, akikben csak a nemzeti kötődés él. Ezek az eredmények tehát megerősítik a korábbi kutatásoknak az eredményeit, és azoknak a véleményét támasztja alá, akik nem tartják valószínűnek, hogy az európai identitás a nemzeti identitás helyébe léphet. Az egyes országokban eltérő, és hullámzó mértékű az EU-hoz kötődés, szemben a sokkal stabilabb nemzeti kötődéssel. Az elemzés alá vont öt év - amely összességében kilenc, az EU és lakosságának életében meglehetősen mozgalmas évet ölel fel - adatai közepes távú változások megfigyelésére adnak lehetőséget. Azonban az mindvégig egyértelműnek látszik, hogy a tagállamok népességében a 15-24 éveseknek az EU-hoz viszonyulása általában pozitív irányban tér el a teljes mintában megfigyelthez képest, így a demográfiai metabolizmus elméletének is megerősítését szolgálhatják az eredmények. A 25 év alattiakra vonatkozó értékek erőteljesebb hullámzása betudható esetleg annak is, hogy az ő gondolkodásuk - ahogy ezt Striessnig és Lutz is megállapította - kevésbé ölt még szilárd, kialakult formát, de ez a nemzeti kötődésükre például kevésbé igaz, amely általában lényegesen erősebb, mint az uniós kötődésük. Mindez Jakubowicz vélekedéséhez kapcsolódik, aki szerint az összefonódó európai népesség együttműködésének jó alapját képezhetik az erős nemzeti identitások.

Területi szempontból nehéz egységes klasztereket megállapítani. Minden térségben vannak az EU-val kapcsolatosan kedvezőbb és kevésbé pozitív attitűdöket mutató államok is, és ez további változatosságot mutat, ha az idősort nézzük. Ugyanez a helyzet, ha a polgárságról van szó, noha egyes tagállamok sok-sok évtizede tagjai az uniónak. Lehetséges, hogy ez alapján azért sem rajzolódna ki egységes csoportok, mert több lényeges hatás érte a tagállamokat. Azzal is számolni kell, hogy más okok is állhatnak a hasonló értékek mögött, másrészt az „újak” jelentős része is már másfél évtizede belépett. A 15-24 éveseknek pedig már csaknem minden országban az EU a természetes politikai közege. Előfordul persze, hogy bizonyos közös jellemzőkkel bíró országokban valamelyest hasonló(bb) adatokat találunk. A válság által jobban sújtott, vagy politikailag sajátos helyzetű (például megosztott), illetve egyes újonnan csatlakozott államokban is érzékelhető az átlagnál kedvezőtlenebb beállítódás az EU-val kapcsolatban. A 2013-as, sok esetben „gyenge” eredményekből azt lehet feltételezni, hogy bár a recesszió végét novemberben kimondták a szakemberek, a kilábalás, illetve az abba vetett bizalom még váratott magára a kérdőív lekérdezése idején. A 2015-ös és 2017-es eredményekben valószínűleg a migrációs válság hatásait, kezelési problémáit is fel lehet fedezni. Ugyanakkor látható az is, hogy az EU-hoz való viszonyt tekintve az eredmények alakulásában több döntő tényező is szerepet játszhat, amelyek egymást felerősíthetik, esetleg ki is olthatják.

Összességében az látszik, hogy a fiatalok gondolkodásának szerves része az EU, ugyanakkor alapvető, és érzelmileg fontos számukra a hazájuk. A változók két kategóriás vizsgálatából az derül ki, hogy az egyes tagállamokban a magukat EU polgároknak érzők aránya nagyobb, mint az EU-hoz kötődők aránya. Ez utalhat arra, hogy a polgárság tényéből az

EU-hoz kötődés nem feltétlenül következik, és sokakban az egyfajta automatikusan, az állampolgársággal és az EU tagsággal járó állapot lehet. Mindez megkérdőjelezi az általánosíthatóságát Kassai és Horváth álláspontjának, miszerint az európai politikai identitásban fontos szerepe van az állampolgárságnak. Az értékek változékonysága, és az együtt mozgása azonban a polgárság és az identitás között meghúzódó kapcsolatot - amely Karolewski felvetése is - látszik megerősíteni. Ha az EU-hoz és az országhoz kötődés tekintetében kapott csoportarányok háttérében meghúzódó okokat keressük, elképzelhető, hogy a nemzeti különbségek az európai egység ellen hatnak egyesekben (azaz zártabb nemzeti identitásúak), másokban pedig ez nem akadály, esetleg kifejezetten pozitív (nyitottabb nemzeti identitásúak). Előbbi esetben lehetséges, hogy a nemzeti identitás, a nemzeti érdekek féltéséről van szó, melyről Fomina is beszámol a lengyel fiatalok kapcsán. Az utóbbi esethez illeszkedik Wessel és Münch elgondolása a nemzeti identitás európaizálódásáról, illetve a nacionalizmus kozmopolitizmussal való kiegészülésének Beck és Giddens által megfogalmazott gondolata.

Az elemzésemnek egyik sajátossága, hogy az alapjául szolgáló egy évtizedben az Európai Unió és lakossága válságok sorozatát élte át, illetve - részben vagy egészben - hagyta azokat maga mögött. Az eredmények azt sejtetik, hogy ezen események többek között befolyásolták a lakosság - és ezen belül eltérő módon a fiatalok - unióhoz való viszonyulását is, de arra is figyelmeztetnek, hogy további következtetések levonására az egyes államok szintjén ható tényezők megfigyelése is szükséges. Másik jellegzetessége munkámnak az, hogy az Európai Unióhoz való kötődést, és az uniós polgárságot együtt vizsgálja, ezen felül azok lehetséges kapcsolatára is kitér. Mindemellett szorosan kapcsolódik számos, a témában született elméleti és empirikus kutatás eredményeihez. Tanulmányomban a hangsúly a kvantitatív megközelítésre került, de további kvantitatív és kvalitatív kutatások segíthetnek az európai identitás, az EU-hoz kapcsolódó attitűdök tartalmának, a meghatározó tényezőknek feltárásában, teljesebb megértésében. Az itt kapott eredmények mélyrehatóbb kutatása hozzájárulhat a válságok társadalmi hatásainak megértéséhez, de segíthet az integrációs tervek mérlegelésében, és annak felmérésében is például, hogy azok milyen támogatottságra számíthatnak.

Irodalom

Beck, Ulrich – Giddens, Anthony (2005): *Nationalism has now become the enemy of Europe's nations.*

Elérhető: <https://www.theguardian.com/politics/2005/oct/04/eu.world> (Letöltve: 2020.04.04.)

Beck, Ulrich (2006): *Cosmopolitan Vision.* Cambridge: Polity Press.

Bruter, Michael (2005): *Citizens of Europe? The emergence of a mass European identity.* London: Palgrave Macmillan.

Delanty, Gerard (1995): *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality.* New York: St. Martin's Press.

- Delanty, Gerard (1996): Beyond the nation–state: national identity and citizenship in a multicultural society – a response to Rex. *Sociological Research Online*, 1(3). Interneten: <https://www.socresonline.org.uk/1/3/1.html> (Letöltve: 2020.03.26.)
- Dér Aladár (2005): Az európai identitás elméleti alapjai. *Politikatudományi Szemle*, 14(1): 125–150.
- Dixon, Tom (2011): *The Question of Identity: the EU / Turkey Integration Debate*. E–International Relations. Internet: <https://www.e–ir.info/pdf/10836> (Letöltve: 2015.02.02.)
- Ehsan, Rakib (2019): *A Lost Tribe: Britain’s Young Eurosceptics*. The Henry Jackson Society. Elérhető: <https://henryjacksonsociety.org/wp–content/uploads/2019/08/HJS–A–Lost–Tribe–Report.pdf> (Letöltve: 2019.12.01.)
- Eurobarometer (2019): *Special Eurobarometer 486: Europeans in 2019*. Elérhető: https://data.europa.eu/data/datasets/s2225_91_2_486_eng?locale=en. (Letöltve: 2021.06.26.)
- Eurostat (2020): Being young in Europe today – demographic trends. Elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics–explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_–_demographic_trends (Letöltve: 2020.04.06.)
- Fomina, Joanna (2017): The unlikely eurosceptics: The undercurrent Anti–European attitudes among the young poles and the role of the domestic context. *Polish Sociological Review*, 198: 141–165.
- Göncz Borbála (2010): *Tézisgyűjtemény. Az európai Unió megítélése Magyarországon*. Elérhető: http://phd.lib.uni–corvinus.hu/542/3/goncz_borbala_thu.pdf (Letöltve: 2021.06.26.)
- Jakubowicz, Karol (2011): European melting pots? European integration and EU audiovisual policy at a crossroads. In Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, nationalism, and European Identities*. Budapest – New York: CEU Press. 2011, 271–320.
- Karolewski, Ireneusz Pawel (2010): *Citizenship and Collective Identity in Europe*. London: Routledge.
- Kassai Beáta – Horváth Gizella (2011): Az európai politikai identitásról. In Balogh Brigitta – Bernáth Krisztina – Bujalos István – Hatos, Adrian – Murányi István (szerk.): *Európai, nemzeti és regionális. Identitás elmélet és gyakorlat*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 97–110.
- Lengyel György – Göncz Borbála (2006): Integráció és identitás: hogyan ítélik meg a magyar társadalmi csoportok az európai integrációt és a szupranacionális identitást? In Hegedűs István (szerk.): *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 71–114.

- Maier, Matthias L. – Risse, Thomas (2003): *Europeanization, collective identities and public discourses (IDNET)*. Elérhető: https://www.files.ethz.ch/isn/27144/07_Maier_Risse-03.pdf (Letöltve: 2021. 06. 26.)
- Mitchell, Kristine (2016): European identity an diffuse support for the EU in a time of crisis: what can we learn from university students? In Kaina, Viktoria – Karolewski, Ireneusz Pawel – Kuhn, Sebastian (szerk.): *European identity revisited: new approaches and recent empirical evidence*. New York: Routledge, 177–198.
- Örkény Antal – Székelyi Mária (2006): Európai identitás az Unióban és Magyarországon. In Hegedűs István (szerk.): *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 71–114.
- Poláková, Eva (2018): Identification of young people with european identity features. *World Scientific News*, 104: 7–21. Elérhető: <http://www.worldscientificnews.com/wp-content/uploads/2018/07/WSN-104-2018-7-21.pdf> (Letöltve: 2021. 06. 26.)
- Ryder, N.B. (1965): The cohort as a concept in the study of social change. *American Sociological Review*, 30(6): 843–861.
- Striessnig, Erich – Lutz, Wolfgang (2016): Demographic strengthening of European identity. *Population and Development Review*, 42(2): 305–311.
- Zakota Zoltán (2010): Az európai identitás dimenziói és határai. *Kellék*, 42: 53–66.